

VAŽNOST AUKTORITETA U ODGOJU NARODA.

Dr. Janko Penić.

SUMMARIUM.

Magnus est valor auctoritatis in educatione populi. Natura enim humana socialis est. Ex societate autem tanquam proprietates necessaria resultat auctoritas, sine qua societas existere non potest. Tam numerosa sunt subiecta auctoritatis in familia, civitate, Ecclesia et societatibus liberis, ut relative parvus sit numerus hominum, qui sine ulla auctoritate inveniuntur. Enumerantur causae destructionis auctoritatis in regionibus nostris: natura humana corrupta, massones, communismus, crisis auctoritatis, ipsa subiecta auctoritatis necnon traditionalis educatio populi nostri in spiritu oppositionis. Omnium causarum ultima maximi momenti videtur esse. Exponitur relatio fratrum: Stephani et Antonii Radić erga auctoritatem. In programme politico eorum multum aestimatur auctoritas, in praxi autem Antonius auctoritatem saepe crisi subiiciebat. Strenuissima propugnatrix auctoritatis Ecclesia catholica est. Nostris temporibus, sicuti etiam saeculis elapsis, Ecclesia catholica est audacissimus defensor auctoritatis civilis, familiaris et suae ipsius. Ultimo commendantur media ad auctoritatem salvandam atque augendam: imprimis honor debitus Deo, auctoritati supremae, exhibeatur, deinde omnes functionares societatum et debita scientia et bonis moribus imbuti sint. Factor magni momenti sunt scholae, et ulterius sincera collaboratio civitatum cum Ecclesia catholica.

Svjetski je rat u temeljima potresao mnoge duhovne vrednote ljudskoga društva. Pao je idealizam. Oslabljuju plemenite težnje za naukom. Gubi se ljubav prema umjetnosti. A u koliko postoji volja za naukom i umijećem, biva to više na komercijalnoj bazi — radi kruha, odnosno položaja — nego iz težnje, da se ljudsku zajednicu obogati i zaduži nečim trajne vrijednosti i neumrle uspomene. Mjesto kršćanskoga je univerzalnoga altruizma nastupio u društvu poganski egoizam, mjesto povjerenja strahovito sumnjičenje, mjesto uzvišene ljubavi podla mržnja, koja radi na istrebljenju neprijatelja.

No najgore je prošao auktoritet. Nestaje ga ne samo iz svagdanjega saobraćaja i društavâ, koja su ljudi svojom slobodnom voljom osnovali pak ih mogu kad god hoće i raspu-

stiti, nego i u obitelji i u državi, tim nužnim društvima, koja počivaju na samom naravnom zakonu, koji je od svih zakona najjači i najsvetiji. Ljudi se u modernim državama vladaju prema auktoritetu kao da je uzakonjena Rousseau-ova¹ teorija, po kojoj narav određuje čovjeka na samotan, a ne na društven život. Društveni bi ili državni život bio plod slobodnog ugovora, koji mogu ljudi upravo tako razvrći kako su ga i sklopili. Jer je nemoguć povratak k primitivnom — samotnom životu, to bi zakonodavstvo trebalo osigurati pojedincu u državi punu slobodu u razvoju njegove individualnosti.

Svrha je naše rasprave dokazati, da sama narav upućuje čovjeka na zajednički život; da je u društvu auktoritet nužna vlastitost, koja izvire iz same naravi društva; da je društvo to jače, što je auktoritet veći; konačno, potrebno je pokazati sredstva i načine, kako valja narod odgajati, da poštuje auktoritet, bez koga je nemoguć svaki ljudski saobraćaj.

I. Čovjek je društveno biće.

1. Čovjek dolazi na svijet u takovim životnim okolnostima, da treba za uzdržavanje mnogo stvari, kojih si sam ne može privrijediti. Životinje sama priroda oblači i naoružava. Njima daje jaki instinkt, po kome nepogrješivo teže za onim što im koristi, a izbjegavaju što im škodi. Životinje upućuje sama narav, kako će si gnijezda graditi, hranu tražiti i lijekove naći. Kod čovjeka svega toga nema. Čovjek se rađa bez odijela. Hranu i stan mu drugi daju. Nekoje će si od životnih potreba moći sam namiriti tek kasnije kad odraste i to nakon dugoga vremena i teških životnih borba. A svim životnim zahtjevima sam po sebi ne će moći nikada udovoljiti. Prema tome je čovjek nužno upućen na drugoga. Priroda ga nuka da živi u društvu.

¹ Za Rousseau-a veli M. de Wulf: »J. J. Rousseau accomplit sur le terrain du droit naturel l'oeuvre entreprise par Montesquieu dans le domaine du droit politique. L'état de nature, où l'homme est naturellement bon, est la vie solitaire. L'état social, basé sur un contract, a amené la division du travail, la propriété individuelle, l'inégalité des situations, et a mis fin à ce bonheur. Comme il est impossible de faire retour à l'état de nature, il faut s'en rapprocher, en supprimant ce qui est factice, et en assurant par un ensemble de droits et de libertés imprescriptibles, le libre essor de l'individualité. Rousseau fonde sur le sentiment naturel une morale et une philosophie de la religion. De son vivant il vit ses idées envahir les masses; ses principes ont hâté la Revolution.« (Traité élém. de philos. IIe 97).

Sv. Toma Akvinac² razvija pitanje društvenosti ljudske naravi ovako: »Naturale est homini, ut sit animal sociale et politicum, in multitudine vivens, magis etiam quam omnia alia animalia, quod quidem naturalis necessitas declarat. Aliis enim animalibus natura praeparavit cibum, tegumenta pilorum, defensionem, ut dentes, cornua, ungues vel saltem velocitatem ad fugam. Homo autem institutus est nullo horum sibi a natura praeparato, sed loco omnium data est ei ratio, per quam sibi haec omnia officio manuum posset praeparare, ad quae omnia praeparanda unus homo non sufficit. Nam unus homo per se sufficienter vitam transigere non posset. Est igitur homini naturale, quod in societate multorum vivat. Amplius, aliis animalibus insita est naturalis industria ad omnia ea, quae sunt eis utilia vel nociva, sicut ovis naturaliter aestimat lupum inimicum. Quaedam etiam animalia ex naturali industria cognoscunt aliquas herbas medicinales, et alia eorum vitae necessaria. Homo autem horum, quae sunt suae vitae necessaria, naturalem cognitionem habet solum in communi, quasi eo per rationem valente et universalibus principiis ad cognitionem singulorum, quae necessaria sunt humanae vitae, pervenire. Non est autem possibile, quod unus homo ad omnia hujusmodi per suam rationem pertingat. Est igitur necessarium homini, quod in multitudine vivat, et unus ab alio adjuvetur, et diversi diversis inveniendis per rationem occuparentur, puta, unus in medicina, alius in hoc, alius in alio«.

Kardinal Belarmin³ umno opaža: »Bruta quidem sunt a natura ita instructa, ut possint sibi sigula sufficere, homo tam multis rebus indiget, ut solus vivere nullo modo possit. Nam bruta nascuntur vestita, et armata, et aestimativam habent ita determinatam ad omnia, quae sibi conveniunt, ut naturaliter sine ullo doctore statim noverint nidos aedificare, alimenta quaerere, et medicinam etiam sibi ipsis facere. At homo nascitur sine vestibus, sine domo, sine alimentis, omnium rerum egenus; et quamquam habet manus et rationem, quibus omnia instrumenta parare potest, tamen singula longum tempus requirunt, et adeo longum, ut sit impossibile sibi unum hominem sufficere ad omnia; praesertim cum nascamur rudes, et artes

² S. Thomas Aquin.: De regimine principum, l. I. c. 1.

³ S. Robertus Card. Bellarminus: De Laicis, c. 5.

magis doctrina, quam experientia discantur. Ergo necesse est, ut simul vivamus, et unus alium iuuet«.

2. Kad bi si čovjek i mogao sam pribaviti sve ono, što mu je potrebno za život, ipak mu je nuždan život u zajednici, da se može zaštititi i obraniti od raznovrsnih napadaja i nepravda, koje dolaze od prirode, životinja i ljudi. Prirodne su nepogode: zima, poplava, nerodica i slično, takove i tolike, da je čovjek sam u borbi s njima posve nemoćan. Životinje su čovjeku u mnogim krajevima još i danas tako opasne, da im se čovjek jedva i u društvu s drugima opire. A nepravde su opet sa strane ljudi tolike, da ih se uza sve moderno zakonodavstvo i uza svu savršenost socijalne organizacije ne možemo dosta čuvati.

Kardinal Belarmin⁴ upozoruje: »*Etiam si quisque sufficeret sibi ad vivendum, tamen numquam sufficeret ad protegendum se ab impetu ferarum et latronum, sed ad hoc necesse est convenire et collatis viribus resistere*«.

3. Kad bi čovjek živio izvan društva, bio bi lišen mnogoga znanja, raznovrsnoga umijeća i mnogih kreposti. Kad bi čovjek živio samotno, ne bi bilo ni škola ni odgojnih zavoda. A baš su škole i odgojni zavodi najveći rasadnici znanja, umijeća i svih naravnih i vrhunarnih kreposti: »*Licet homo sufficeret sibi etiam contra hostes, tamen semper maneret rudis, et expers sapientiae et iustitiae multarumque aliarum virtutum, cum tamen ad hoc nati simus, ut mentem et voluntatem praecipue exerceamus. Nam scientiae et artes longo tempore et a multis inventae sunt, et sine doctore percipi non possunt. Iustitia autem non nisi in societate exerceri potest, cum sit virtus constituens aequitatem inter plures*«.⁵

4. I dar govora upućuje čovjeka na društveni život. Ma kakav bio prvotni govor kod čovjeka, on je naravno čovječje svojstvo i spada na cjelovitost naravi. Govorom saopćuje čovjek svoje misli i osjeća je drugome. Prema tome govor po naravi stvari traži društvo. Govor je silno sredstvo za usavršivanje i sticanje društvenih veza: »*Hoc etiam evidentissime declaratur per hoc, quod est proprium hominis locutione uti, per quam unus homo aliis suum conceptum totaliter posset exprimere. Alia quidem animalia expriment mutuo passiones suas in com-*

⁴ S. Robertus Card. Bellarminus: L. c.

⁵ S. Robertus Card. Bellarminus: L. c.

muni, ut canis in latratu iram, et alia animalia passiones suas diversis modis. Magis igitur homo est communicativus alteri, quam quodcumque aliud animal, quod gregale videtur, ut grus, formica et apis. Hoc ergo considerans Salomon in Ecclesiastae ait: Melius est esse duos quam unum, habent enim emolumentum mutuae societatis.⁶

Za Belarmina je dar govora tolik dokaz za društvenost ljudske naravi, da je po njegovu mišljenju čovjek, koji bi samotno živio, ili životinja ili Bog. »Donum loquendi et audiendi, id est, percipiendi distincte verba, quorsum homini collatum est, si debeat solitarius vivere? Et si quis solitarius vivat, aut esse bestiam, aut Deum, id est, aut minus aut maius homine«.⁷

5. Dnevno je iskustvo svjedokom, da u čovjeku postoji naravna težnja, kojom ljubi druge ljude. Čovjek se boji samoće, a veseli se zajedničkom životu. Upravo tjeskobno traži drugoga, komu će saopćiti svoje radosti i svoje jade. Veseli se tuđoj radosti, a žalosti se nad tuđom nesrećom. Suosjeća s drugima u bijedi i od svoga otkida, da drugome pomogne. Iskreno se veseli kad može drugoga čime razveseliti.

Štaviše, čovjek osjeća i dužnost ljubiti druge ljude. Mnogi su i raznovrsni načini i forme, u kojima se vrši ova dužnost: ljubiti druge ljude. Konačno se ova dužnost svodi na najjednostavniji propis prirodnoga reda: Što ne ćeš da tebi drugi čini, ne čini ni ti njemu.

6. Najzad je nepobjednim dokazom socijalnosti ljudske naravi i empirijska antropologija. Nikada i nigdje nije postojao ljudski rod, ili dio njegov na zemlji, koji bi provodio život bez ikakve društvenosti i ne bi pokazivao bar osnovne značajke skupnoga života. Ta općenita i postojana činjenica ne može biti posljedicom kakva god slučajna uzroka, nego izvire iz same ljudske naravi.⁸

⁶ S. Thom.: O. c.

⁷ S. Robertus Card. Bellarminus: O. c.

⁸ S pravom zaključuje ugledni antropolog Quatrefages, da je čovjek biće bitno društveno. »Aussi trouvons-nous partout l'espèce humaine réunie en sociétés plus ou moins nombreuses. Toujours, sauf dans quelques cas exceptionnels qui s'expliquent d'ordinaire par une diversion violente, ces sociétés comptent un nombre plus ou moins considérable de familles et méritent au moins le nom de peuplades. Quelque restreintes ou nombreuses que soient les peuplades les tribus, les nations, ou a depuis longtemps constaté chez elles trois états sociaux élémentaires se rattachant tous trois à la satisfaction du premier et de plus impérieux de tous les besoins, celui de se nourrir.« (L'espèce humaine, 6e edit. p. 327).

7. Navedenim etičkim dokazima daje vanrednu potporu auktoritet pape Pija XI.^{8a} U svojoj enciklici »Divini Redemptoris« kaže za ljudsku narav: »Ali Bog je u isto vrijeme smjestio čovjeka u ljudsko društvo, koje traži sama njegova narav. Po nakani Stvoritelja društvo je prirodno sredstvo, kojim se čovjek može i mora služiti, da bi postigao svoj cilj, jer je društvo radi čovjeka . . . Osim toga u smislu da se u društvu razviju sva individualna i socijalna svojstva, ucijepljena u ljudsku narav, a koja nadvisuje časoviti interes i u društvu odrazuju božansko savršenstvo, što nije moguće kad je čovjek izoliran«.

Prema tome pada kao neosnovana teorija Hobbes-ova, prema kojoj bi naravno čovječje stanje bilo rat sviju protiv svih, a čovjek bi po svojoj naravi bio nedruštveno biće. Za ovu teoriju kaže Ferretti:⁹ »Haec enim theoria adeo abnormis est, ut ne ipse quidem Hobbesius, sicut ipsemet fassus est, eam ex anima proposuerit«.

Jednako pada i Rousseau-ova hipoteza, da je čovjeku prirodno živjeti u šumi i sprovoditi samotani život. Po Rousseau-u bi čovjek po svojoj naravi imao živjeti na način životinje i zato bi bio opet nedruštveno biće. Kasniji bi socijalni život bio umjetna tvorevina bez osnova u samoj naravi. Na Rousseau-ovu hipotezu primjećuje Ferretti:¹⁰ »Nec desunt, qui existiment eam a Rousseau proponi non tam ad factum enarrandum, quam ad corruptos illius temporis mores carpandos et deflendos, tamquam elegiacum carmen«.

II. Društva nema bez auktoriteta.

1. Društvo je duhovna i trajna povezanost množine, koja nastoji zajedničkim činima postići neku zajedničku časnu svrhu. Socijalno tijelo ili društvo je slično organskom tijelu. Kako biva u našem, organskom tijelu, da razumna volja upravlja sve moći duševne i tjelesne, od kojih se sastoji ljudska narav, prema zajedničkoj svrsi čitavog organizma, tako to biva i u društvu. I u društvu postoji sila ili moć, koja sve članove postojano i uspješno upravlja k ostvarenju zajedničke svrhe, a to je društveni auktoritet. On je duhovna moć, jer samo duhovna moć

^{8a} Pijo XI.: Encikličko pismo »Divini Redemptoris« o bezbožnom komunizmu od 19. ožujka 1937. br. 29.

⁹ August Ferretti: *Ethica*³, n. 239, p. 292.

¹⁰ Augustus Ferretti: O. c. p. 293.

može slobodna bića, kao što su ljudi, prema njihovoj naravi uspješno dovoditi do postignuća zajedničke svrhe. Prema tome je društveni auktoritet u sebi i apstraktno promatran: pravo obvezivati članove društva, da svojim činima rade na ostvarenju zajedničkoga dobra. Zato je na strani auktoriteta pravo, a na strani članova je dužnost. Auktoritet propisuje što i kako se ima raditi u vidu zajedničkoga dobra, a članovi imaju naloge auktoriteta u djelo provesti. Tako stoji stvar promatrana u sebi.

Ako društvo stvarno postoji, onda će u njemu biti stvaran i auktoritet. Drugim riječima, u stvarnom društvu mora postojati i stvarni nosilac auktoriteta, te duhovne vlasti, koja dirigira djelovanje članova prema zajedničkoj svrsi. Auktoritet je u društvu samo jedan, jer je on ono počelo, koje veže sve članove u ovo jedno društvo i ujedinjuje njihove čine, da se postigne ona jedna zajednička svrha, koju si je društvo stavilo pred oči, i radi koje društvo kao društvo postoji. Ako je auktoritet u društvu samo jedan, onda i nosilac auktoriteta može biti samo jedan. Taj jedan nosilac auktoriteta može biti fizički jedan, jedna fizička osoba, — ovaj ili onaj pojedinac. A može taj jedan kao nosilac auktoriteta biti i moralno jedan, jedna moralna osoba, koja sastoji od više pojedinaca. Kad se, dakle, u stvarnom životu govori o auktoritetu, onda se uvijek misli na samoga nosioca auktoriteta, bila to fizička ili moralna osoba. Jednako tako svagdanji život zove nosioca auktoriteta poglavarom, a one, koji moraju slušati auktoritet, podanicima.¹¹

Da je auktoritet nuždan u društvu, najjačim je dokazom općenita pojava auktoriteta u ljudskom društvu. Gdjegod je na svijetu ikada postojalo ili postoji kakvo društvo, tu je uvijek postojao, i danas postoji, auktoritet. Gledaj Crkvu ili državu, grad ili selo, obitelj ili koje veće društvo; društvo školovanih ljudi ili primitivaca, svuda svako društvo prati pojava auktoriteta. Ova opća i neprestana činjenica auktoriteta u društvu dokazuje, da je auktoritet nužno vezan uz društvo i izvire iz same naravi društva.

Bez auktoriteta je nemoguće postići svrhu društva. Društvena se svrha postizava mnogim, pravilnim i postojanim činima društvenih članova. Društvene su funkcije raznovrsne.

¹¹ Theodorus Meyer: *Institutiones Iuris Naturalis*, pars I. n. 350 et 351. p. 299.

Jedne su lakše, druge teže; jedne su časnije, druge manje časne. Sve ih ne može izvršiti jedan čovjek. Trebaju ih vršiti mnogi pojedinci. Tko će vršiti jedne, a tko druge, ima prosuditi i odlučiti auktoritet. Članovi se u društvu razlikuju i po tjelesnim i po duševnim sposobnostima; podvrgnuti su i raznovrsnim strastima, odnosno slabostima. Radi toga mnogi izbjegavaju uopće vršenje dužnosti, a drugi bi ih vršili bez reda i pravila. I opet je potreban auktoritet, koji će ocijeniti sposobnosti i prema sposobnostima naložiti prava, ali i paziti, da se pravo valjano izvrši. Povrh toga je i sama narav zajedničke svrhe takova, da iziskuje mnogo oštroumnosti i razboritosti kod prosuđivanja, kojim će se činima i u koje vrijeme i na koji način postići. Tu je i te kako potreban auktoritet, da prosudi i odredi, što je u skladu sa postignućem svrhe. Prema tome je zadaća auktoriteta, da sve članove moralno obvezuje na rad za svrhu. Lijene će članove poticati na rad, a one, koji ne će raditi, prisiliti će na rad. Kršitelje će propisanoga reda kažnjavati, a vrijedne će članove nagrađivati.

Potrebu auktoriteta u društvu traži i sličnost društva s ljudskim organizmom. Koliko god se udovi kod čovjeka razlikuju među sobom po svojim funkcijama, opet svi zajedno rade u korist cijeloga organizma. I čim bi prestali skladno raditi, nastaje u organizmu poremećenje i prijeti propast. Tako je i s društvom. Da ono može postojati i svoju svrhu postizavati, treba da u njemu postoji auktoritet, koji sve raznolikosti i opreke u sklad dovodi, a sve radnje društvenih članova ravna prema zajedničkoj svrsi. Auktoritet je izvor jedinstva i društvenog reda. On je u društvu ono, što je duša u čovjeku. Društim riječima: duša društva.

Auktoritet ima pravo zakone donositi, po njima suditi i bdjeti, da se u životu uistinu vrše. Pravo donositi zakone i nije drugo nego obvezatno određivati sredstva, kojima se postizava svrha. Suditi po zakonima obuhvata dva momenta: prosuđivati o pravom značenju zakona i suditi o činima članova, da li su i koliko su u skladu odnosno neskladu sa zakonom. Pravo pažnje nad vršenjem zakona sadrži opet dvostruko pravo. S jedne mu je strane zadaća poravnati oštećeni društveni red, a to u praksi znači razmjernim kaznama kažnjavati kršitelje društvenog reda. S druge mu je strane zadaća fizičkom silom prisiliti neposlušne članove, da vrše svoje dužnosti u

društvu. Samo se sobom razumije, da pravu kod auktoriteta odgovara dužnost kod podanika. Tako je to općenito u svakom društvu, a u savršenim društvima, kao što su država i Crkva, napose.

2. Sad je još samo pitanje, u kakovom je odnošaju auktoritet prema naravi društva. Da li auktoritet spada u samu narav društva, ili je pak auktoritet samo vlastitost, koja nužno slijedi iz naravi društva?

Meyer¹² zastupa mišljenje, i brani ga kao tezu, da auktoritet spada na bit društva, da je forma *substantialis* društva. »*Quamquam in ordine metaphysico moralis unio constans recte dicitur forma societatis, non minus vere tamen asseritur in ordine reali societatem humanam per auctoritatem socialem formaliter constitui*«. On doduše čini razliku između reda metafizičkoga i realnoga. U jednom i u drugom redu priznaje, da materija društva sastoji »in pluralitate entium rationalium seu personarum«, t. j. u množini razumnih bića ili osoba — konkretno u množini ljudi. Ali u bitnoj formi čini razliku. U ontološkom redu pridolazi k materiji kao bitna forma *finis communis* — zajednička svrha, i tako nastaje pojam društva. U praksi pak dolazi k materiji kao bitna forma auktoritet. Prema tome u ontološkom redu spada na bit društva množina ljudi kao materija i svrha kao bitna forma, a u stvarnom redu spada na bit društva opet množina ljudi kao materija, a kao bitna forma dolazi auktoritet. Teza nailazi na poteškoću već u samoj sebi. Ili su svrha i auktoritet ista bitna forma, ili su dvije različite forme. Ako su ista bitna forma, čemu onda praviti bitnu razliku između društva u ontološkom i realnom redu. Ako su svrha i auktoritet stvarno različite bitne forme, onda su društvo u ontološkom redu i društvo u realnom redu dva društva bitno različita, koja se među sobom bitno razlikuju upravo tako kao čovjek i životinja, a ne samo akcidentalno kao pojam čovjeka u ontološkom redu od konkretnoga čovjeka — recimo Petra u realnom redu. Tako bi Mayerova teza bila pokolebana u samoj sebi još prije nego se pristupilo ka kritici njegovih dokaza.

Meyer se za svoju tvrdnju, da je auktoritet bitna forma društva, poziva na ljudsku narav, koja je slobodna. Čini su njezini mnogostruki i raznovrsni. Ljudska je narav podvrgnuta u

¹² O. c. p. 300—301.

mnogim ljudima velikim slabostima i strastima, pak prema tome nužno mora auktoritet nastupati da ravna i upravlja čine takvih pojedinaca prema svrsi. Poziva se dalje na sličnost društva s ljudskim organizmom. Kako u ljudskom organizmu dirigira razumna volja, tako u društvu auktoritet. Tezu dokazuje i »ex facto constanti et universali,« da se uvijek i svuda u društvu nalazi auktoritet. Svi ovi dokazi dokazuju samo to, da je auktoritet u društvu potreban, odnosno nuždan. No drugo je nužnost auktoriteta u društvu, a drugo je auktoritet u društvu kao bitna forma. Dok auktoritet kao nuždan u društvu rado priznaju svi etičari, dokle mu se najvećim dijelom protive kao bitnoj formi. S dokazom je iz sv. Tome¹³ jednako tako. Na navedenom mjestu govori sv. Toma samo o potrebi auktoriteta, a ne o auktoritetu kao bitnoj formi. Sv. Toma zaključuje ovako: »Oportet igitur esse in omni multitudine aliquod regituum«.

Noviji etičari uče, da je auktoritet samo vlastitost ili osobina, koja nužno slijedi iz naravi društva. Cathrein¹⁴ obrazlaže tvrdnju s više dokaza. Kad se ljudi sastanu da osnuju društvo, kako postupaju? Obvežu se, da će raditi za zajedničku svrhu. Time je društvo u biti osnovano, iako još o auktoritetu nije bilo govora. Prema tome auktoritet ne spada na bit društva — dosljedno ne može biti ni bitna forma. Na pitanje: zašto je auktoritet potreban u društvu, dolazi odgovor: jer se bez njega ne može postići svrha društva. Ako je tome tako, onda bit društva postoji bar u samom poimanju prije auktoriteta. Zato i opet auktoritet nije bitni sastavni dio društva. Dalje: auktoritet se određuje po naravi društva. Auktoritet je ovaj ili ovakav, jer ga traži ova ili ovakva narav društva. Kad je, dakle,

¹³ S. Th.: De regimine principum ad Regem Cypri, l. I., c. 1. Meyer s pravom tvrdi, da je bar prva knjiga ovoga djela napisana od samoga sv. Tome. Kritično izdanje djela sv. Tome, izdano po nalogu Leona XIII. u Rimu 1882. ide i dalje. Tamo se u prvom svesku »Sancti Thomae Aquinatis, Doctoris Angelici: Opera Omnia« nalaze »De gestis et scriptis ac doctrina Sancti Thomae Aquinatis; Dissertationes criticae et apologeticae.« Među disertacijama »Dissertatio XXII.« raspravlja i o autentičnosti djela: »De regimine Principum ad Regem Cypri.« Disertacija priznaje autentičnost ne samo cijeloj prvoj knjizi, nego i drugoj do polovine četvrte glave, a poziva se na svjedočanstvo Pavla Frigerija, člana »Oratorii Romani«, koji u životopisu sv. Tome, talijanski pisanom, ima i ovu opasku: »L'opuscolo, De regimine principum in quattro libri compilato, fu condotto da Tommaso fino al mezzo del quarto capitolo del secondo libro.« (Diss. XXII., c. 1. p. 254).

¹⁴ Victor Cathrein: Philosophia Moralis¹³, n. 507, p. 439—50.

auktoritet ovisan o naravi društva i suponira već gotovo društvo, onda nikako ne spada na samu narav društva.

Jednako tvrdi i Gredt:¹⁵ »Ex societate constituta resultat auctoritas, tamquam proprietas necessaria«. — Jer na bit društva spada svrha, a ne auktoritet; zato je i izgrađen aksiom: »Omnem societatem per suum finem specificari«. Društvo se jedno vrsno razlikuje od drugoga, jer ima svrhu drugu, a ne jer ima auktoritet drugi.

III. Nosioци auktoriteta.

1. Auktoritet u obitelji. Obitelj je prvo naravno društvo. Sastavljeno je od bračne zajednice — muža i žene, djece i služinčadi.

U bračnoj je zajednici nosilac auktoriteta muž. To je općenita pojava svuda po svijetu, a izvor svoj ima u samoj naravi. Muž je po naravi manje ovisan od drugih nego žena. A za upravu opet sposobniji nego žena. Tjelesno je jači i izdržljiviji, duševno je nadareniji, oštroumniji i razboritiji. Dok ženu sama narav veže na kuću i određuje na tihi, povučeni kućni život, dotle muža narav upućuje na svijet, na teški i naporni rad za uzdržavanje obitelji. Muža je narav odredila da brani obitelj, da je reprezentira; radi toga mu daje i auktoritet.

U obitelji su — u koliko se ona sastoji ne samo od bračnih drugova nego i od djece — nosioци auktoriteta roditelji: i otac i majka. I tu opet sama narav određuje nosioce auktoriteta. Djeca su svojina roditelja. Roditelji su ih rodili, roditelji su ih dužni i odgajati. Da ih mogu odgojiti, potreban im je auktoritet. Prema tome naravni zakon, koji daje roditeljima dužnost: rađati i uzgajati djecu, daje im i sredstvo za postignuće svrhe: auktoritet.

Dužnost odgoja povjerava narav ne samo ženi, nego i mužu zajedno. Prema tome i auktoritet roditeljski ne počiva samo na ženi, nego i na mužu zajedno. A razlog je taj, što žena sama, makar je po naravi bliže djeci, i više među djecom, ipak nije sama dostatna za valjan uzgoj djece. Sv. Toma¹⁶ umno primjećuje: »In specie humana femina minime sufficeret sola ad prolis educationem, cum necessitas humanae vitae multa re-

¹⁵ Josephus Gredt: *Elementa Philosophiae Aristotelico-Thomisticae*, vol. II. n. 1007, p. 411.

¹⁶ S. Th.: *Contra Gentiles*, I. III. c. 22.

quirat, quae per unum solum parari non possunt . . . Non autem huic rationi obstat, quod aliqua mulier suis divitiis potens est ut sola nutriet foetum, quia rectitudo naturalis in humanis actibus non est secundum ea, quae per accidens contingunt in uno individuo, sed secundum ea, quae totam speciem consequuntur.« Tako je glede tjelesnog odgoja. Za duševni odgoj još je potrebija pomoć muža. »Ad hanc instructionem longum tempus requiritur: et tunc etiam propter impetus passionum, quibus corrumpitur aestimatio prudentiae, indigent non solum instructione sed etiam repressione. Ad hoc autem mulier sola non sufficit, sed magis ad hoc requiritur opus maris, in quo est ratio perfectior ad instruendum et virtus potentior ad castigandum.«

Jednako i nad služinčadi vrše auktoritet i muž i žena. Što se tiče vlasti nad služinčadi, neznabošci su se držali načela: »In servum nihil non domino licere«. U kršćanstvu nije tako. Kršćanska etika daje gospodaru pravo samo nad djelima služinčadi. No gospodar ne smije dirati u bitne oznake slugine kao čovjeka. Po naravi je stvari tako, da mnoga obitelj radi postignuća svoje svrhe treba tuđu pomoć — poslugu. A ima opet u životu takvih osoba, koja ne mogu doći do sredstava za uzdržavanje svoga života drukčije nego da se pridruže tuđoj obitelji. Tu će svojim činima raditi za dobro obitelji, a obitelj će opet njima davati ono, što im je potrebno za život. Tako je obitelj i u koliko poznaje gospodara i služinčad također naravna ustanova i naravno društvo. A muž i žena kako zajednički vrše vlast nad djecom tako će je vršiti i nad služinčadi. Služinčad naime svojim radom ima doprinositi dobru obitelji. A sva dobra obitelji konačno služe odgoju djece. A odgoj je djece zajednička briga i muža i žene.

Gospodar bi prekoračio međe svoga auktoriteta u odnošaju prema sluzi, kad bi dirao u dostojanstvo slugine osobe. Iako gospodar raspolaže djelima svoga sluge, sluga ostaje i dalje vlasnikom svojih djela. U pogodbi naime, koju sluga sklapa kao osoba t. j. slobodno biće, ovisi koliko će svojih radnja davati na raspolaganje gospodaru i kako dugo. Prema tome ostaje netaknutim dostojanstvo osobe. Jednako tako ostaje služinčad slobodnom u vršenju svojih dužnosti prema Bogu, sebi i drugima ljudima. Služinski položaj ne donosi sam po sebi ništa što bi bilo protiv Božjih zakona.

2. **Auktoritet u državi.** U državi može biti nosiocem najviše vlasti jedna fizička osoba — monarh. Može biti i više fizičkih osoba zajedno, koje su duhovno jedno. To je poliarhijski oblik vlasti. Poliarhija može biti aristokratska. To je onaj oblik poliarhije, u kojem su nosioci vlasti plemići, boljari. Poliarhija može imati i demokratski oblik. U tom su slučaju nosioci vlasti ne samo plemići nego i sve ostale osobe, koje su pravno nezavisne.

Od spomenutih oblika vlasti mogu nastati i kombinirani oblici. Jedna je od kombinacije, u kojoj bi vladao monarh s aristokracijom i demokracijom. U drugoj kombinaciji dolazi do izražaja monarh sa samom aristokracijom. Može biti i oblik monarha sa samom demokracijom. A mogla bi postojati i kombinacija aristokracije i demokracije.

Svaki je od ovih oblika državne vlasti sposoban ostvariti svrhu države — unapređivati zajedničko dobro. Prema tome je svaki po prirodnom pravu dopušten. No ni jedan se ne izdiže svojom savršenošću nad druge toliko, da bi se moglo reći, da je u svakom slučaju bolji od drugih. Monarhijska je ustanova najbliža ljudskoj naravi i u historijskom pogledu prva.¹⁷ U njoj dolazi više do izražaja dostojanstvo najviše vlasti. Ona — više nego druge — čuva jedinstvo i red u državi. No može se lako izroditi u despotizam. Monarh vlada po miloj volji — bez obzira na zadovoljstvo i napredak svojih podanika. Monarh može postati i tiraninom. U tom slučaju izrabljuje vlast, radi samo za svoje lične interese — makar i na štetu zajednice.

Demokratski oblik daje više slobode građanima. Građani imaju više prilike skidati sa sebe teške dužnosti. Takav oblik vladavine daje građanima i više uvida u državne poslove i u upravu zajedničkih dobara. No kod ovog oblika dolazi više i lakše do stranačkih borba, buna i prevrata.

Aristokratski oblik ima manje pozitivnih odlika od monarhijskoga, a negativnih jednako kao i monarhijski i demokratski. Povrh toga se u njemu rađa mržnja puka prema plemstvu i tako se stvara jaz, od koga trpi čitava zajednica. Za današnje je prilike u svijetu pogotovu nezgodan aristokratski sistem vladavine, jer je narod — općenito govoreći — demokratski raspoložen i odgojen.

¹⁷ Cathrein, o. c. n. 587—589.

Ako se konačno vagnu sva dobra i loša svojstva svih mogućih oblika auktoriteta u praksi, onda je ipak monarhijski — opet općenito govoreći — bolji od drugih. Tu je misao iznio već sv. Toma,¹⁸ a brane je i danas najvećim dijelom katolički etičari.

Međutim mi puštamo s vida razne oblike auktoriteta u teoriji. Nas više zanima opseg auktoriteta u praksi. Tko je sve u praksi dionik državnoga auktoriteta? Vrhovni je auktoritet u svakoj državi isti bez obzira tko je nosilac vrhovnoga auktoriteta. Ali nosilac vrhovnoga auktoriteta ne vrši sav auktoritet sam. On ima u vršenju vlasti pomoćnike. A svaki od tih onda i participira određeni dio vlasti, jedan više, drugi manje — već prema povjerenju najvišega pretstavnika vlasti, odnosno prema položaju, koji u državi zauzima. A tko su ti pomoćnici, koji su u svakoj državi dionici državne vlasti? Kratko i jasno rečeno: državni činovnici.

Što su podanici u jednoj državi kulturniji, to oni više proizvode na polju i materijalne i duhovne kulture. Jednako imadu i veće zahtjeve i tjelesne i duševne. Da se može lakše upravljati proizvedenim dobrima, i udovoljavati zahtjevima podanika, treba država više činovnika. Dosljedno, država ima više dionika na svojoj vlasti.

Do izražaja dolazi i druga okolnost. Nosioци vrhovnog auktoriteta u raznim državama po svijetu raznovrsno shvaćaju kompetenciju svoga auktoriteta. Dok demokratska Sjeverna Amerika daje punu slobodu svojim podanicima i mnogo toga prepušta privatnoj inicijativi, dotle se u Evropi događa, da se u pojedinim državama oduzima pojedincu i nužno potrebna sloboda, a pod državnu se vlast stavljaju i oni poslovi, u kojima bi privatna inicijativa bila plodnija. To vrijedi ne samo za auktoritativne režime, u kojima vladaju totalitarni sistemi, nego još više i za komunističke režime. Totalitarni sistemi, a komunistički još i više, proširuju svoju vlast na tolika polja rada privatne inicijative, gdje po prirodnom zakonu nemaju mjesta. Tako to biva u pitanju školstva, odnosno odgoja; tako sa zakonom o sterilizaciji; tako s ograničenjem slobode u pitanju ženidbe; jednako s ukidanjem privatnog vlasništva i u mnogim drugim pitanjima. No i kod demokratskih se država opaža ten-

¹⁸ S. Th. 1. 2. qu. 105. a. 1. ad 2.: »Ad secundum dicendum, quod regnum est optimum regimen populi, si non corrumpatur.«

dencija za ograničenjem lične slobode u prilog kompetencije državnoga auktoriteta.

Iz svega ovoga slijedi, da državna vlast neprestano proširuje svoj auktoritet. S time u vezi sve više raste i broj državnih činovnika. Dosljedno raste neprestano i broj nosilaca državnoga auktoriteta. Ako se još k tomu pribroji i korupcija, koja u naše vrijeme cvate više nego ikada prije, a po kojoj se namješta činovnike u državnu službu i tamo, gdje ih ne bi trebalo, onda je jasno, da će s vremenom biti toliko nosilaca državnog auktoriteta, koliko i onih koji ga moraju slušati.

3. Auktoritet u Crkvi. Povrh obitelji, koja je naravno društvo, ali nesavršeno, jer svoje savršenstvo postizava tek u državi, i povrh države, koja je savršeno naravno društvo, jer ima svoju svrhu i sredstva potrebna za postignuće svrhe, postoji na zemlji i vrhunaravno savršeno društvo, a to je Kristova Crkva. Njezin je utemeljitelj Bog-čovjek Isus Krist. Svrha joj je brinuti se za duhovno dobro svojih vjernika — za spas njihovih duša. A sredstva su: propovijedanje Božje nauke, dijeljenje sv. sakramenata i vršenje javnog bogoslužja. Nosilac je vrhovne vlasti u Kristovoj Crkvi za života bio sam Isus Krist. Nakon Njegova uzašašća na nebo postaje vrhovnim vidljivim glavarem sv. Petar, a poslije njega redom pape. Papa ima vlast u cijeloj Crkvi. Biskup svaki u svojoj biskupiji, a župnik svaki u svojoj župi. Drugi svećenici imaju toliko vlasti, koliko im je daje bilo crkveni zakonik, bilo pak biskup kod imenovanja. Redovnici i redovnice vrše vlast unutar svoga reda i prema pravilima od Crkve odobrenima. U praksi to znači, da će biti rijetko koje duhovno lice, koje ne bi imalo bar nešto duhovne vlasti. Drugim riječima: sva su duhovna lica nosioci pa makar i malenog dijela crkvenoga auktoriteta.

4. Auktoritet u slobodnim društvima. Uz obitelj i državu — ta dva naravna društva, i uz Crkvu, koja je nadnaravno društvo, u koju smo svi pozvani, jer je utemeljena za sve ljude svih vjekova, postoji na zemlji i bezbroj slobodnih društava. To su društva, na koja ljudi nijesu vezani i ne moraju u njih stupati. Osnivaju ih po volji. Jednako ih tako i raspuštaju po volji. Ljudi ih osnivaju sad radi tjelesnih probitaka, sad opet radi duhovnih vrednota. Jedna su staleška: profesorska, liječnička, željezničarska; druga su športska: gimnastička, plivačka, turistička; treća su kulturna: literarna, na-

učna, pjevačka, umjetnička; četvrta su nabožna: bratovštine, kongregacije i t. d.

Što je kultura u nekom narodu veća, to je i organizatorni duh veći. Što je staleška svijest veća, to je i opet organizatorni duh veći, i više se razvija. Danas je — manje više — u svakom narodu unutar Crkve i države već toliko društava, da ih je gotovo nemoguće izbrojiti.

U svakom društvu postoji društveni auktoritet. Njegovi nosioci: predsjednik, podpredsjednik, tajnik i kako se već zovu svi ti funkcionari, svaki je nosilac stanovitoga dijela društvenog auktoriteta. Svaki ljubomorno pazi, da se ničim ne umanjí njegov auktoritet.

Sad promisli: koliko je na svijetu ljudi oženjenih! Prema tome i nosilaca obiteljskog auktoriteta. Koliko je na svijetu država! Svaka s razmjerno ogromnim brojem činovnika, koji su nosioci državnoga auktoriteta. Gledaj samo jednu vjersku zajednicu na svijetu: Katolička Crkva! Kolika su silna duhovna lica u njoj, od kojih svako participira bar nešto crkvenoga auktoriteta! A gdje su druge vjerske zajednice, od kojih svaka ima svoj auktoritet, i brojne nosioce svoga auktoriteta! Slobodna su pak društva u državama i vjerskim zajednicama upravo bezbrojna. A nosioci društvenoga auktoriteta još brojniji. Stvarno je na svijetu vrlo malen broj ljudi bez ikakova auktoriteta. To su samo djeca, i to za vrlo kratko vrijeme. I cna će brzo stupiti bilo u obiteljski, bilo pak u koji drugi oblik društvenog života i tako u najkraćem vremenskom razmaku postati nosiocima auktoriteta.

Svaki si je od nosilaca auktoriteta, pa bio auktoritet ma kako malen, i te kako svijestan svoga auktoriteta. Teško je naći jedno dobro u ljudskoj zajednici, za kojim bi ljudi više težili i koji bi budnije čuvali, nego što vole i čuvaju vlast. To je, konačno, i sasvim razumljivo. Što je auktoritet veći, to je i društvo jače. Auktoritet na visini, i društvo je na visini. Auktoritet slab, i društvo slabo. Nestane li u društvu auktoriteta, i društvo se raspalo. Tu je najjačim dokazom dnevno iskustvo. Iskustveni je dokaz tako jak, da je svaki drugi i suvišan. Auktoritet je — kako to mudro opažaju etičari — duša društva.¹⁹

¹⁹ Tako n. pr. Ferretti, o c. n. 235 p. 284: »Ergo ad societatem servandam incolumem potestas requiritur socialis, quae proinde merito dicitur anima seu forma societatis.«

Kao što je nemoguće život pojedinog čovjeka bez duše, tako je nemoguće svaki društveni život bez auktoriteta. Auktoritet je dakle, životno pitanje za društveni život!

Sad bi čovjek logično očekivao, da će ljudi u životu svim dopuštenim sredstvima zaštićivati auktoritet, i budući da je svakom njegov auktoritet tako drag, da ne će onda bez teškoga razloga dirnuti ni u tuđi; da će se ljudi držati u životu jednoga od osnovnih načela etičkih: Što ne bi ti rado da tebi drugi čini, to nemoj ni ti njemu činiti. A događa se obratno. Dok svaki svoj auktoritet zamjernom snagom brani i čuva, štaviše i povećaje koliko samo može dopuštenim i nedopuštenim sredstvima, dotle tuđi bez ikakova obzira ruši. Tako rade pojedinci, tako obitelji, tako države. Sjetimo se samo na čas, što su sve pretstavnici ruskog državnog auktoriteta sasuli na pretstavnike njemačkog državnog auktoriteta, a njemački opet na ruske; ili njemački i talijanski na engleske i francuske, a engleski i francuski opet na njemačke i talijanske.

Nakon svih tih i tolikih međusobnih povreda i napadaja na pretstavnike auktoriteta dolazi kao nužna posljedica pad auktoriteta na svim linijama. A u koliko još postoji auktoritet, to postoji pod pritiskom sile. A da li je gruba fizička sila u razmjeru s uzvišenom moralnom vrednotom kao što je auktoritet? »Svaka sila za vremena«. Tako je i auktoritet, koji na silji počiva, kratkotrajan jednako kao i sila, koja ga drži. Pala je sila, pao je auktoritet. Što češće padaju sile, to češće padaju i auktoriteti. Odatle tolike perturbacije i nemiri u suvremenim državama i društvima.

Možda će tko god reći: Ljudi ne napadaju auktoritet u sebi, nego samo nosioce auktoriteta. To je slab izgovor. Auktoritet postoji sam za sebe samo u našim mislima. U stvarnom životu nigdje. U stvarnom životu postoji auktoritet samo u ljudima, koji ga nose. U realnom životu ne možeš prstom pokazati na dva bića, pa reći: ovo je auktoritet, a ono je nosilac auktoriteta. Nipošto tako. U stvarnom životu postoji samo jedno biće: osoba — nosilac auktoriteta. Gdje je nosilac auktoriteta, tu je i sam auktoritet, a gdje nema nosioca auktoriteta, tu nema ni samog auktoriteta. Prema tome tko napada nosioca auktoriteta, napada i sam auktoritet.

IV. Uzroci pada auktoriteta kod nas.

1. Jedan od uzroka, zašto se čovjek buni protiv auktoriteta, jest u samoj naravi. Sigurno si već u životu gledao mladoga junca ili mladoga konja, kad ga uče voziti. Kad juncu stave jaram na vrat, on se trga, nogama udara, rogovima maše oko sebe, na svaki način nastoji stresti jaram sa sebe i pobjeći na slobodu. Mladi je konj u hamu bijesan. Nabacuje se nogama, grize oko sebe, propinje se, sa svom je svojom snagom u akciji, samo da se riješi ropstva hama. Takav je odnošaj i čovjeka prema auktoritetu. I auktoritet je jaram, i to teški jaram, toliko puta u životu i nesnosan jaram.

Auktoritet traži javne radnje. Time pojedincima nanosi silu i ograničuje slobodu, koja spada među najveća moralna dobra. Auktoritet traži plaćanje poreza, u naše doba i veoma teških. Da podanici mogu podmiriti porez, moraju pojedinci sebi otkinuti i ono, što im je najnužnije za život. Auktoritet traži polazak u vojsku. I u mirno je doba to teška i neugodna dužnost. a u ratno vrijeme još i teža. U ratno vrijeme svaki vojnik stavlja život svoj na kocku. A život je svakome tako dragocjen, da se ničim na zemlji ne da nadoknaditi. Tko da izbroji sve obveze i terete, što ih auktoritet tovari na podanike? A mora ih tovariti, kad to traži zajedničko dobro. I što je zajedničko dobro u većoj opasnosti, to će tereti za pojedince biti veći. Međutim je po prirodnom zakonu pojedinac sa svojim interesima prije nego zajednica sa svojim. Zato se i pojedinac brani, kad mora od svoga ličnoga otkidati i davati za zajednicu.

Pogotovo je auktoritet težak kad je nosilac auktoriteta tiranin, apsolutista, čovjek bez ikakva osjećaja za drugoga. Zar nije auktoritet grozan jaram, kad su nosioci auktoriteta izrabljivači, koji gledaju samo sebe i svoje interese, a podanike puštaju da stradaju od bijede svake vrsti. Zar nije auktoritet strašan teret za podanike, kad vide, da se sami nosioci auktoriteta ne drže nikakvih zakona, a s podanicima postupaju kao s robljem. I onda je auktoritet težak, kad su nosioci njegovi na svom mjestu u svakom pogledu, jer i tada auktoritet traži i nalaže podanicima mnogo toga, što je teško i što traži žrtava. A kako će tek auktoritet biti težak onda, ako je auktoritet bezobziran pa navaljuje i takove terete koji su nesnosni?

2. Slobodno zidarstvo je strahoviti rušilac auktoriteta. kako po svijetu, tako i kod nas. Iako kao razlog svoga opstanka

označuje neke humane principe, stvarno slobodno zidarstvo opstoji, čitavo kako je, samo na zlo i na sramotu ljudskoga društva. Papa Leon XIII. karakterizira slobodno zidarstvo ovako: »Ne quem honestas assimilata decipiat: potest enim quibusdam videri nihil postulare massones, quod aperte sit religionis morumve sanctitati contrarium; verumtamen quia sectae ipsius tota in vitio flagitioque est ratio et causa, congregare se cum eis, eosve quoquomodo iuvare, rectum est non licere«. ²⁰ Sv. Oficij izrijeikom naglašuje, da slobodno zidarstvo radi protiv auktoriteta Crkve i države: »Certum imprimis est, excommunicatione latae sententiae mulctari massonicam aliasque eius generis sectas, quae contra Ecclesiam vel legitimas potestates machinantur, sive id clam sive palam fecerint, sive exegerint sive non a suis asseclis secreti servandi iuramentum«. ²¹

Antun Radić naziva slobodne zidare »prokleta i nedostojno društvo«. On ih je prozreo kao malo tko. »Svuda gdje je vlada neprijateljica svećenstvu i vjeri (osobito rimskoj vjeri), gdje se stvaraju novi zakoni za ženidbu bez svećenika (kao u Ugarskoj), ili gdje se progone redovnici (kao u Francuskoj), — sve to rade »framasoni«. Može se reći, da su danas malo ne sve vlade u rukama tim framasonima.«

»Framasoni su veliko društvo, tajno društvo, koje po cijelom svijetu ima svoje lože (sastajališta), u koje može doći samo njihov čovjek. Sve lože po svijetu drže se jednakih pravila, a idu i za jednim ciljem, da poruše sve oltare, da unište svaku vjeru, a najprije rimo-katoličku . . . Uopće pak imadu među framasonima veliku riječ Židovi . . . No ako je ikad itko došao na misao, da složi ovako prokleta i nedostojno društvo, — krivi su tomu najviše oni, pred kojima moraš drhtati, ako hoćeš da kažeš istinu i da se potužiš na zlo«. ²²

3. Među rušiocima auktoriteta jednu od najžalosnijih uloga igra komunizam. Komunizam je materijalistički nazor na svijet. Svrha mu je gospodarski napredak, a sve drugo je samo sredstvo, i vrijedi samo toliko koliko kao sredstvo doprinosi gospo-

²⁰ Leo XIII., ex Encycl. »Humanum genus«, 20. Apr. 1884. Denz. n. 1859.

²¹ Ex Instruct. S. Off., 10. Maii 1884. Denz. n. 1860.

²² »Slobodni zidari ili framasoni«, Dom, godina III. str. 381.

darskom napretku. Zato i ideale i vjere priznaje samo toliko, koliko koriste materijalnom dobru ljudske zajednice.«²³

Za marksiste je jedina stvarnost društvo sa svojom proizvodnom snagom. Ono je samo sebi dostatno. Vjera nije drugo, nego iskrivljivanje stvarnosti, lažno prikazivanje stvarnosti, fetišizam. Ona u kapitalističkom sistemu zajedno s robom i novcem vlada ljudima. Što će se više razvijati socijalističko društvo, to će većma i prije nestati vjere s krivim prikazivanjem stvarnosti. Kad ljudi upoznaju pravu stvarnost, t. j. kad nastupi potpuno ostvareno socijalističko društvo, tada će nestati i vjere zajedno s ostalim kapitalističkim pojavama. Vjera nije ideologija, nego samo dokaz nesavršenih društvenih odnošaja.«²⁴

Vjera je — po marksističkom shvaćanju — sa svojom naukom o prekogrobnom životu i prekogrobnim suđenjem ljudskoga života, opium za puk. Vjera je opravdanje vladajućega društvenoga sistema, izrabljivanje masa po kapitalizmu. Ovaj opium sprečava mase da upoznaju pravu stvarnost.«²⁵

Iz ovih osnovnih komunističkih tvrdnja jasno slijedi, da komunizam ne priznaje osobnoga Boga, Stvoritelja svijeta, ni

²³ »Er (Bolschewismus) beruft sich auf ihren praktischen Materialismus, der alle Ideale und Religionen nur so weit anerkennt, wie sie sich der sozialen Geltung und dem wirtschaftlichen Fortschritt als nützlich erweisen.« (Waldemar Gurian: Der Bolschewismus, s. 191. Herder-Freiburg im Breisgau 1931.).

²⁴ »Die marxistische Wirklichkeit ist die produzierende Gesellschaft, die sich selbst genügt. Von dieser Anschauung aus ist der ganze Kampf des Marxismus gegen die Religion zu verstehen. Die Religion ist nicht anderes als die Verzerrung der Wirklichkeit, eine Verfälschung des Wirklichkeitsbewusstseins, ein Fetischismus, um den Ausdruck von Karl Marx zu gebrauchen; sie hängt auf das engste mit der Herrschaft der Sachen, der Ware und des Geldes, Verkörperungen des Marktprinzips, über die Menschen im Kapitalismus zusammen. Je mehr die wahre Wirklichkeit, also die von Bewusstseinstäuschungen befreite sozialistische Gesellschaft hervortritt, desto mehr verschwindet mit den anderen Verzerrungen des menschlichen Geistes die Religion. Ist die wahre Wirklichkeit erkannt, d. h. durch das Vorhandensein der sozialistischen Gesellschaft verwirklicht, dann muss die Religion mit den anderen Erscheinungen des Kapitalismus, der Ware und dem Markte usw. verschwinden. Sie ist keine Ideologie, die notwendig zum menschlichen Dasein gehört, sie ist nur der deutliche Beweis für das Vorhandensein unvollkommener gesellschaftlicher Verhältnisse, die zu ändern sind.« (O. c. s. 176—7).

²⁵ Religion ist Opium für das Volk, das heisst zunächst: Religion ist Rechtfertigung der herrschenden, gesellschaftlichen Verhältnisse, der Ausbeutung der Massen durch den Kapitalismus usw. Die Massen werden durch dieses Opium daran gehindert, die wahre soziale Wirklichkeit zu erkennen« (O. c. s. 177).

Božjega auktoriteta, ni bilo koji ljudski auktoritet, koji bi svoje porijeklo imao od Boga, Stvoritelja naravi, ili od Boga u koliko je povrh naravnoga zakona auktor i pozitivnih zakona. Dalje slijedi i to, da komunizam ne priznaje ni kršćanstva. Prema tome ni jedne kršćanske vjeroispovijesti. A pogotovu ne priznaje Katoličku Crkvu, jer je ona najjači reprezentant »opiuma« i Božjega auktoriteta. Komunizam, konačno, ne priznaje ni jedne religije, koja ispovijeda nešto duhovno ili nadnaravno, nijedne nauke, koja bi priznavala egzistenciju nečega povrh materije i koristi materije ljudskom društvu. Sve su vjere samo fetiši. Kao što fetiš sprečava svog pristašu u spoznavanju prirodnih zakona, tako vjera sprečava svoga vjernika u spoznavanju društvenih zakona, zakona društvenoga života.²⁶

Međutim i sami komunisti uviđaju, da je vjera vrlo usko povezana s ljudskim društvom, i da se ne da tako lako ukloniti iz ljudske zajednice, kako su oni prvotno mislili. Zato nastoje propovijedati komunizam kao vjeru, boljševizam prikazuju kao vjeru. Boljševizam ima svoga boga. Taj je zemaljsko biće, zemaljsko apsolutno. I on je stvoritelj i gospodar svijeta. Po njemu se ima ravnati sve što postoji na zemlji.²⁷

Pojedinac u komunizmu sam za sebe ne znači ništa. Njega se promatra samo u zajednici. Koliko u zajednici doprinosi dobru zajednice, toliko vrijedi. Komunizam ne poznaje nikakve moralne vrijednosti, po kojoj bi neki pojedinac u društvu imao pravo na vlast, a drugi na dužnost podložnosti. Vlast ima samo proletarijat, koji je do nje došao silom, putem revolucije, a vrši je bez ikakva priznanja čijega prava, opet silom ili terorom. Kod komunizma, dakle, nema ni govora o auktoritetu, kako ga je poimalo dosadašnje ljudsko društvo. Tamo je proletarijatu dopušteno sve, pa i najgori teror, da se proletarijat održi na vlasti. Komunizam je utopija, a utopija se može braniti samo tiranijom. Zato je od utopije do tiranije samo jedan korak.²⁸

²⁶ »Der Fetisch hindert seinen Anbeter an der Erkenntnis der Naturgesetze, ebenso hindert alle Religion die Erkenntnis der sozialen Gesetze, der Gesetze des Gesellschaftsleben« (ibidem).

²⁷ »Die atheistische Propaganda des Bolschewismus ist Ausdruck eines neuen religiösen Glaubens, eines Glaubens an ein irdisches Absolutes, welches Gott, den Schöpfer und Herrn der Welt, auf den alles im Diesseits, auf den die gesamte Welt hingeordnet ist, als überflüssig, als ein Truggespinnst erweisen soll« (ibidem).

²⁸ »Von der Utopie zur Tyrannei ist immer nur ein Schritt, und oft merken die Träger der Utopie gar nicht, wann sie diesen Schritt gemacht haben« (ibidem, s. 195).

Pojo XI. prikazuje komunističku nauku ukratko ovako: »Ova nauka uči, da ne postoji nego jedna jedina realnost, materija, sa svojim slijepim snagama: biljka, životinja, čovjek, plod su njezine evolucije. I ljudsko društvo nije drugo nego pojava i oblik materije, koja se razvija na rečeni način i po neotklonivoj nuždi teži, kroz stalni sukob snaga, prema konačnoj sintezi: društvo bez klasa. U takvoj nauci kao što je očito, nema mjesta za ideju o Bogu, ne postoji razlika između duha i materije, između tijela i duše, nema života duše poslije smrti, niti da se iz ovoga života porađa drugi . . .«

»Komunizam lišava čovjeka njegove slobode, duhovnoga osnova njegova djelovanja. On oduzima svako dostojanstvo ljudskoj ličnosti i svaku moralnu kočnicu, kojom bi se odupirao slijepim nagonima. Čovjeku pojedincu u odnosu prema kolektivu nije priznato nikakvo prirodno pravo ljudske ličnosti, a pridaju se zajednici, jer je ličnost u komunizmu neznatni kotačić sustava. Zatim se u odnosima čovjeka prema čovjeku ističe načelo apsolutne jednakosti i niječe svaka hijerarhija i svaki auktoritet, pa bio on uspostavljen i od Boga, ubrojiv tu i auktoritet roditelja. Sve ono, što među ljudima postoji od tako zvane vlasti i podređenosti, sve to potječe od kolektiva kao prvoga i jedinoga izvora.²⁹

Konačni je sud Pija XI. o vrijednosti komunističkog sustava: »Eto sustava punog pogrešaka i sofizama, koji je u sukobu i s razumom i s božanskom objavom; sistema, koji ruši socijalni poredak, jer je isto što i rušenje njegovih izvornih temelja; sustava, koji ne priznaje pravo porijeklo prirode i svrhu države, koji negira pravo ljudske osobe, njezino dostojanstvo i slobodu.«³⁰

4. Kritika auktoriteta. Načelo je kršćanske filozofije: Smatraj čovjeka tako dugo dobrim, dok se ne dokaže, da je zao. No i onda, kad se dokaže, da je zao, ljudi nastoje već iz običnih humanih, a pogotovu iz kršćanskih motiva, da ga ispričaju i da krivnju umanje. Nekomu se ubraja kao olakšanje krivnje okolnost, što je hereditarno opterećen ovom ili onom zlom sklonosti. Drugima se umanjuje krivnja poradi nedostatne naobrazbe, odnosno odgoja. Trećima umanjuje krivnju zlo dru-

²⁹ Pijo XI.: Encikličko pismo »Divini Redemptoris« o bezbožnom komunizmu od 19. III. 1937. br. 9 i 10.

³⁰ Citirana enciklika, br. 14.

štvo, koje ih je pokvarilo ili na zlo navelo, ili koja druga okolnost.

Što vrijedi za prosuđivanje obična čovjeka, vrijedi i za prosuđivanje nosilaca vlasti. I oni su ljudi, podvrženi raznovrsnim slabostima kao i ostali ljudi. Sve nepovoljne životne okolnosti, koje djeluju, ili mogu djelovati na ljude, mogu djelovati i na nosioce vlasti. Kad se, dakle, kritizira vlast, treba postupati kao i kod svake druge kritike. Najprije se uoče i priznaju sve lijepe, plemenite i za ljudsko društvo pozitivne strane, a onda tek dolaze na red negativne strane. Negativne strane, kad su i dokazane, treba iznositi oprezno. Treba osuditi samo zlo, a štediti, koliko je moguće, samoga čovjeka. »De iis ergo qui munere publico funguntur non temere loqui decet, nec maligne eorum res gestas carpere; quamvis liceat eos scrutari et de iis publice loqui et scribere, quatenus leges id permittunt, ut recte de iis iudicetur et utilitati prospiciatur. Quare peccant contra caritatem et iustitiam, qui occulta aliquorum delicta, quae aliis non nocent, publicis foliis annuntiant, vel colloquis et sermonibus publicant, ut eos munere aliquo repellant. Observantiam eis debitam laedunt, qui eis contumelias irrogant, sive verbis sive scriptis, et qui eis debita denegat honoris signa.«³¹ To su načela objektivne kritike. Takova kritika donosi koristi ljudskoj zajednici. »Zdrava kritika unapređuje svaki rad, ali mora, da i jest zdrava.«³²

Međutim, što se događa u praksi, kako u svijetu, tako i kod nas, naročito kroz posljednjih 20 godina? Auktoritet kritizira se na veliko, bez obzira, bez milosrđa, bez ikakvih kritičkih pravila. Ide se mnogoput tako daleko, da se auktoritetu ne priznaje ni dobra volja. Djeca s tolikim duševnim mirom i lakoćom govore o pogreškama svojih roditelja, da te srsi prolaze. Reakcija je na roditeljske kazne tolika, da djeca za štogod bježe od kuće, pa i samoubojstvo počinjaju. U školi se i u odgojnim zavodima rijetko opažaju pozitivne strane kod nastavnika i odgojitelja, ali zato učenici brzo zapažaju nastavničke slabosti i pretjerano uveličavaju. Posljedica je toga averzija od profesorskog zvanja, premda je ono jedno od najidealnijih.

³¹ Iuanarius Bucceroni: *Institutiones theologiae moralis*, pars I., vol. I., n. 704, p. 536. Romae 1914.

³² Dr. Antun Radić: *Sabrana Djela*, svezak XIV. str. 214. Izdala »Seljačka Sloga« u Zagrebu.

Da su prilike u tom pogledu poslije svjetskog rata još gore, najjačim je dokazom knjiga »Sedmi Be«. ³³ Nevjerojatno, ali istinito. Knjiga od početka do kraja neprestano napada, vrijeđa i ponizuje profesore. Pisac knjige — do nedavna srednjoškolic, a sada sveučilištarac — upravo uživa u vrijeđanju svojih profesora. Napadaji su čas otvoreni, u formi grubi, da grublji već ne mogu biti, čas su opet uvijeni, podmukli, puni cinizma, do strajnosti sarkastični. Knjiga ima 131 stranicu. Sve su ispunjene samo negativnim profesorskim djelima. Kad čitaš knjigu, dobivaš dojam, da su profesori sami idijoti i kreteni, balast ljudskoga društva, nijesu vrijedni da žive. Pisac nije opazio ama baš ni jedne pozitivne crte ni na kojem od njih!

Dobro je, da je pisac na koncu knjige dodao kratku autobiografiju. Iz nje se vidi jasno, da su obiteljske prilike, u kojima je pisac živio, i odrastao, bile sasvim rastrovane. Zato su i na mladića samo negativno djelovale. Ako se k nepovoljnom obiteljskom utjecaju doda još i komunistička zaraza, koju knjiga otkriva gotovo na svakoj stranici, onda se čovjek ne čudi, da je sav život, i vlastiti i tuđi, u očima ovog mladića tako crn. Dok je sva naša poštena javnost s indignacijom i gnjušanjem odbila knjigu, dotle mladić pisac više zaslužuje sažaljenje nego osudu.

Utješno je i to, da je ova i ovakova kritika kod naše omladine ipak osamljeni slučaj. Kolikogod omladina kritizira svoje nastavnike i odgojitelje, ipak ne ide ni u stvari, a pogotovu ne formi ovako daleko, kao što je išao ovaj mladić!

Kod kritike se činovnika govori opet o nesposobnosti i o neradu, o visokim plaćama, o zarađivanju izvan službe, o podmitljivosti, o intrigama jednih protiv drugih, o denuncijacijama, o vezama, pomoću kojih je tko prispio na ovo ili ono mjesto, o izigravanju zakona, kad se radi o ličnim interesima. Ljudi postupaju u kritici činovnika kao da se drže načela: »Činovnika smatraj tako dugo zlim, dok se ne dokaže, da je dobar.«

U »Hrvatskoj Straži« tiskan je članak pod naslovom »Napadaji na činovnike«. Članak nije potpisan, ali se iz sadržaja vidi, da je pisac uman, trijezan i staložen čovjek. On piše: »Ne sjećamo se, da je ikada bilo toliko napadaja na činovnike kao

³³ Josip Horvat: »Sedmi Be«. Iz dnevnika jednog srednjoškolca. Zagreb 1939.

danas. Na radničkim se skupštinama okrivljuju činovnici, da ih je 95% protiv današnjeg stanja, da vrše sabotazu, pa da su čak i oni najviše krivi, da u ovoj godini (1940) nije banska vlast postigla veći uspjeh . . . Nisu samo banovinski činovnici cilj takvih napadaja, nego se javno napadaju i gradski činovnici i župnici, jednom riječju svi, koji vrše kakovu vlast . . . Sjeti se tu kakav seljački mladić i napiše članak, u kojem napadne i predstojnika i veterinara i župnika, i to se sve štampa . . . Ovo ne vodi dobru. To znači rušiti u narodu svaki auktoritet vlasti . . . Bez valjane uprave nema napretka. A upravu vode činovnici od banskih savjetnika do kotarskih načelnika i općinskih bilježnika i blagajnika. I ovi ljudi nikada ne čuju o sebi dobre riječi ili priznanje, već samo napadaje. Kako će onda vršiti s voljom svoju službu . . . Sve ove pojave ne mogu se shvatiti drugačije, nego kao demagogija, jer se misli ovakvim napadajima ugoditi masama. No to je vrlo opasno, jer znamo, da se demagogija uvijek osvećuje onome, koji se njome služi.³⁴

Kad je pak govor o najvišim činovnicima u državi — ministrima, onda čuješ samo to, kako »džepove pune«, kako masno zarađuju, kakvi su im dohoci, koliki dispozicioni fondovi, kako kupuju kuće i grade vile, koliko je miliona koji težak, i slično. Kod kritike se ulazi i u privatni život. Tu prolaze redovito još i gore.

O svemu se tome javno govori i raspravlja. Svaki auktoritet se sistematski u novinama napada. Zato nije čudo, da je ovako nisko pao. Duhovito primjećuje Antun Radić:³⁵ »Ljudi istom štogod napišu, izgrde koga, prigovore, što im na pamet pane, — i to je također kritika. Tako ne valja.«

5. I sama vlast je kriva, da gubi ugled. Uzmimo slučaj državnog činovnika, koji je došao na visoki položaj bez sposobnosti, bez znanja, bez kvalifikacija, — samo zato, jer je član vladajuće stranke, ili prijatelj s nekim, koji ima vlast. Ne radi ništa. Nikada ga gotovo nema u uredu. U saobraćaju sa strankama je prost. Kune da te srsi prolaze. U ličnom je životu prljav do vrata. Radi karijere je i položaja promijenio ne samo narodnost nego i vjeru. Prema višima je puzav do odurnosti, a

³⁴ »Hrvatska Straža«: »Napadaji na činovnike«. God. XII., 2. X. 1940., strana 3.

³⁵ Sabrana Djela, svezak XIV. str. 166—168.

prema nižima je bahat i tiranin. Sva iole poštena publika, a napose seljaci, koji žive tradicionalnim prirodnim i kršćanskim poštenim životom, sude ovako: U školi su nas učili da pazimo na govor i biramo riječi. Ovaj pak visoki činovnik govori i takove riječi, da nas je stid i ponoviti ih. Zakoni, i Božji i građanski, brane kletvu; tako su nas roditelji i dobri susjedi učili; a ovaj gospodin kune gore nego ikoji seljak. Uvijek nam u školi i po novinama, a još više u knjigama za djecu, govore i tumače, da je »slatko i časno za domovinu umrijeti«, a ovaj čovjek bi izdao domovinu za jedno bolje mjesto ili unosniju službu, kao što je Juda izdao Isusa. Vlastiti nas razum uči, a vjera još više tumači, da treba Boga štovati, i nedjeljom i blagdanom u crkvu ići, a ovaj gospodin živi i radi kao da Boga nema, a crkvu iznutra još ni vidio nije. Nas gospoda uče, da je sramota krasti. Tko ukrade, treba ukradeno vratiti. Ako je štetu načinio, treba je nadoknaditi. Protiv tatova postoje zakoni, oružnici, batine, zatvor, globa. A za ovoga gospodina? Nakupovao je zemlje. Sagradio više kuća. U štedionici ima debelih para. Odakle sve to? Je li to njegova plaća donijela? Nipošto. To je privatno »zaradio«. I sad ljudi navode izvore privatne zarade. A jedan je izvor prljaviji od drugoga. Konačno se pitaju: Zar za ovoga gospodina ne postoji zakon? Pa ni kazna? Dakle zakon postoji samo za male krađe i male tatove. Tu je zakon strog i neumoljiv. Tu nema smilovanja. A gospoda rade što hoće i nikome ništa.

Je li tip ovakova činovnika rijedak? Tko će se to usuditi ustvrditi? Zar naš javni život kroz posljednjih 20 godina nije iznio na površinu mnogo takovih tipova? Koliko se već puta javno raspravljalo i po novinama pisalo o korupciji među državnim činovništvom, a povod su dali baš ovakvi tipovi. Priprost čovjek seljak, koji sve to gleda i sve to zna, možda će pred takvim činovnikom i šešir skinuti, i glavu sagnuti, i koji kompliment naći, ali u duši će se sablazniti, bit će ogorčen. Proklinjat će ne samo takva činovnika nego i sve druge. Reći će: nije samo ovaj takav; svi su takvi. Svi su »pokvarena gospoda«. Nijednome ne vjerujem.

(Nastavit će se)